

Ukraina sõjapõgenikud Eestis

RITA 1: Strateegilise TA tegevuse toetamine

Sõjapõgenikud, kes ei tööta ega otsi tööd

Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusüuringute keskus (RAKE)

Sabina Trankmann, Kerly Espenberg

Uuringu tellis ja uuringut rahastab Eesti Teadusagentuur Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatava programmi „Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamine“ (RITA) tegevuse 1 „Strateegilise TA tegevuse toetamine“ kaudu.

Uuringu tegi Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE)

Autorid: Sabina Trankmann, Kerly Espenberg

Viitamine: Trankmann, S.; Espenberg, K. (2023). Ukraina sõjapõgenikud Eestis, kes ei tööta ega otsi tööd. Tartu. Tartu Ülikool.

RITA on Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatav programm, mille eesmärk on suurendada riigi rolli teaduse strateegilisel suunamisel ning teadus- ja arendusasutuste võimekust ühiskondlikult oluliste uuringute tegemisel. Programmi kaudu rahastab SA Eesti Teadusagentuur Eesti riigi vajadustest lähtuvaid sotsiaalmajanduslike eesmärkidega rakendusuuringuid.

Tegevuse „Strateegilise TA toetamine“ eesmärk on suurendada riigi rolli teaduse strateegilisel suunamisel ja prioriteetide määramisel ning tõsta Eesti TA asutuste võimekust viia läbi riigi vajadustest lähtuvaid rakendusuuringuid. Lisaks soovitakse uuringute toetamise kaudu saada teaduspõhiseid soovitusi ja rakendada neid ühiskonna ees seisvate sotsiaal-majanduslike väljakutsete lahendamiseks.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

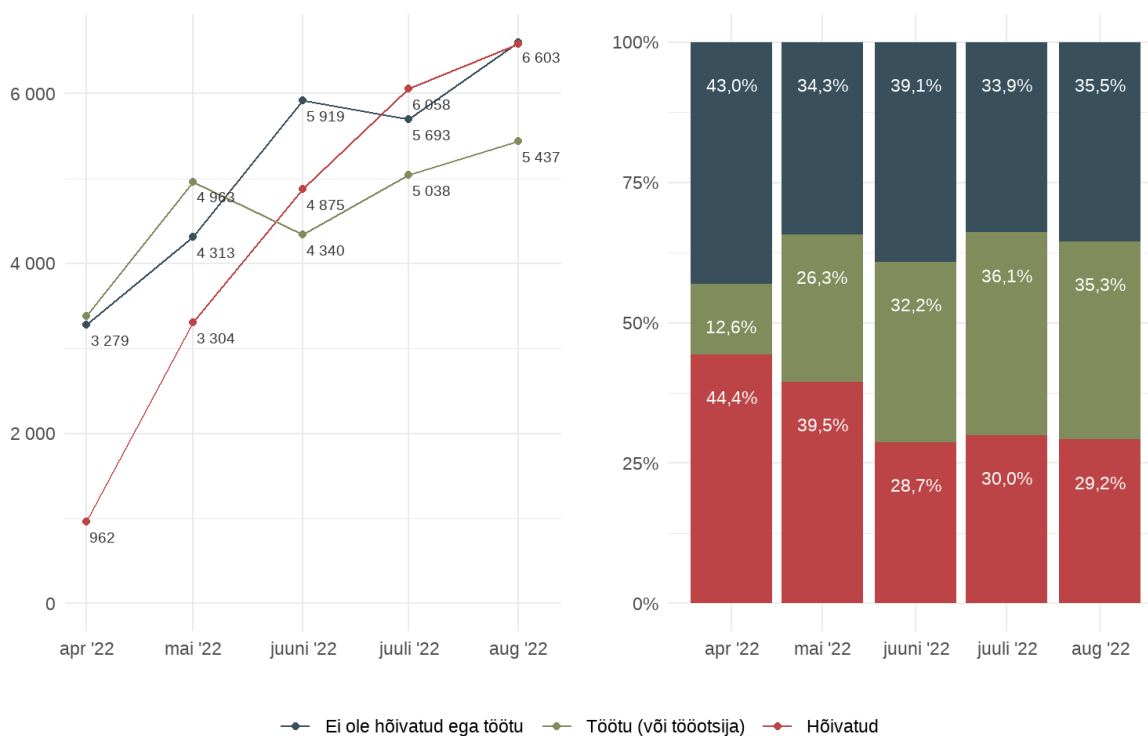
RITA

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

SISSEJUHATUS

2022. aasta augustis oli rahvastikuregistri andmetel Eestis umbes 6600 sõjapõgenikku, kes registriandmete põhjal ei töötanud ega otsinud tööd (joonis 1). Kuna tegu oli suure grupiga – ligi 36% Eestisse jõudnud ajutise kaitse saanud täiskasvanud sõjapõgenikest – tellis Sotsiaalministeerium uuringu, et välja selgitada, kes sellesse gruppi kuuluvad, millised on nende inimeste probleemid ning mida saaks riik teha, et neid töö leidmisel toetada.

JOONIS 1. Eestis ajutise kaitse saanud sõjapõgenike jagunemine hõive staatusse järgi.

Allikas: CentAR 2022

Uuringu **eesmärk** oli välja selgitada:

- sõjapõgenikena Eestisse saabunud Ukraina kodanike kogemused, vaated ja hoiakud seoses tööturul osalemisega ning töötukassa teenuste kasutamisega;
- millised on tööealiste sõjapõgenike mitteaktiivsuse põhjused;
- millist tuge vajavad need sõjapõgenikud, kes ei tööta ega ole töötukassas arvel.

METOODIKA

Uuringu metoodikat kujundades arvestasid autorid, et uuringu sihtgrupi – Eestis ajutise kaitse saanud tööealised Ukraina sõjapõgenikud, kes ei tööta ega otsi tööd – põhjused tööturul mitteosalemiseks on erinevad. Registriandmetel oli uuringu sihtrühma liikmeid rohkem nooremate (kuni 30-aastaste) ja vanemaealiste (üle 60-aastaste) seas. Seega eeldasid uuringu autorid, et sellesse grupi kuuluvad tudengid, kelle peamiseks tööturul mitteosalemise põhjuseks võib olla soov keskenduda õpingutele; samuti väikeste laste vanemad, kes keskenduvad laste kasvatamisele ning vanemaealised, kes saavad Ukraina riigilt pensionit ning pole seetõttu huvitatud tööle minemisest.

Seega kujundati uuringu metoodika nii, et leida neid intervjueeritavaid, kes kuuluksid eelnimetatud gruppidesse, kuid lisaks arvestati, et võib olla veel gruppe, kelle tööturult eemalolemisel on muid põhjuseid. Selleks, et neid üles leida, kavandati intervjueeritavate leidmiseks juhuslik komponent. Kvalitatiivuuringuga samal ajal toimus 2022. aasta sügistel RITA sõjapõgenike küsitlusuuring¹ ning selles osalenute seast loodeti leida neid sõjapõgenikke, kes ei tööta ega otsi tööd. Neilt küsitlusuuringus osalenutelt, kes ei töötanud ega otsinud tööd, küsiti luba täiendavaks intervjuuks.

Vaatamata sihtrühma arvestatavale suurusele (registriandmete põhjal 6600, joonis 1) osutus intervjueeritavate leidmine väga keeruliseks, kuigi selleks kasutati mitmeid viise. Sõjapõgenike küsitlusuuringus küll oli selliseid vastanuid, kuid märksa vähem, kui võinuks eeldada rahvastikuregistri andmete põhjal. Lisaks selgus kontakti võttes, et enamik neist on töötukassas arvel. Küsitlusuuringu tulemusi arvestades pole see üllatav: enamik (85%) töötutest sõjapõgenikest on töötukassas arvel, sest nii KOVides kui infopunktides suunatakse Eestisse jõudnud sõjapõgenikke end töötukassas arvele võtma.

Samasuguseks osutus olukord uuringu tegija võrgustikku kuuluvate Ukraina sõjapõgenike tutvusringkonnaga, kus enamik ütles, et nende tutvusringkonnas pole sõjapõgenikke, kes ei töötaks ega poleks töötukassas arvel. Sõjapõgenikud rääkisid, et juba infopunkti saabumisel antakse inimesele nõu end töötukassas registreerida, samuti soovivad seda tungivalt kohalike omavalitsuste töötajad. Autorid püüdsid leida intervjueeritavaid ka KOVide sotsiaaltöötajate abiga, kuid sotsiaaltöötajad selgitasid, et nendega on kontaktis eelkõige toimetulekutoetust saavad inimesed ja toimetulekutoetuse saamiseks nõuavad KOVid mittetöötavatelt tööealiselt inimeselt töötukassas registreerimist. Pöördusime ka vabatahtlike organisatsioonide poole, kuid neilt saime samuti vastuse, et nad soovivad inimestel end kohe töötukassas arvele võtta. Teisisõnu said autorid erinevatest allikatest sama signaali: **sõjapõgenikud, kes ei ole hõives, jõuavad töötukassasse, sest sel suunal toimub põhjalik selgitustöö.**

Saatsime üleskutse ja info RITA sõjapõgenike kvalitatiivuuringu kohta koos palvega uuringu tegijaga oma kogemust jagada paljudesse Ukraina sõjapõgenike sotsiaalmeediagruppidesse, kasutades intervjueeritavate leidmiseks ka motivatsioonipaketti. Muu hulgas saadeti üleskutse uuringus osalemiseks erinevate Eesti piirkondade ukrainlaste sotsiaalmeediagruppidesse. Tagasiside oli vähene. Samuti ei rakendunud lumepallimeetod, millele lootsime – intervjueeritud

¹ Küsitlusuuringu teemapaberid on avaldatud RAKE veebilehel ja metoodikat kirjeldatud järgmises teemapaberis: Anniste, K.; Espenberg, K. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 1: Sissejuhatus. Metoodika. Sõjapõgenike profiil. Tartu Ülikool, Poliitikauuringute keskus Praxis. [\[https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2023-02/RITA_sissejuhatus.pdf\]](https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2023-02/RITA_sissejuhatus.pdf)

inimesed väitsid, et ei tunne neid, kes ei tööta ega ole töötuna arvel. Kasutasime intervjueeritavate leidmiseks Tartu Ülikooli ja TalTechi tudengite suhtluskanaleid, mille vahendusel leidsime intervjuerimiseks üliõpilasi.

Kokkuleppel sotsiaalministeeriumiga laiendati uuringu sihtrühma, kaasates ka need sõjapõgenikud, kes on töötukassas arvel, kuid tegelikult ei otsi tööd. Seega on uuringu **sihtrühmaks Ukraina sõjapõgenikud, kes ei tööta ega ole töötukassas arvel või on töötukassas arvel, kuid ei otsi tööd.**

Uuringu elluviimisel selgus, et tegelikkuses on neid sõjapõgenikke, kes ei tööta ega ole töötukassas arvel, tunduvalt vähem kui näitasid oktoobris registriandmed, sest paljud neid on Eestist lahkunud. 2023. aasta jaanuaris eemaldati rahvastikuregistrist enam kui 3000 Ukraina sõjapõgenikku, kes on loobunud Eesti ajutisest kaitsest, on surnud vms. Ukraina sõjapõgenike küsitluse osana läbi viidud telefoniintervjuud annavad alust arvata, et nende sõjapõgenike hulk, kes enam Eestis ei ole, on veel suurem. Seega pole üllatav, et kvalitatiivuurimus osutus intervjueritavate leidmine sedavõrd keeruliseks.

VALIM

Kokku tehti intervjuud **27 inimesega**, kelle mittetöötamise põhjused olid erinevad:

- 2 töötasid Ukrainas;
- 3 töötasid ametlikult (olid hiljuti töö leidnud);
- 3 töötasid mitteametlikult;
- 3 ei otsinud tööd, kuna olid üliõpilased;
- 4 ei otsinud tööd seoses laste kasvatamisega;
- 4 olid töötuna arvel, kuid ei olnud leidnud sobivat tööd;
- 2 olid töötuna arvel, kuid ei otsinud tööd;
- 3 ei otsinud tööd, kuna soovisid esimesel võimalusel Ukrainasse tagasi minna;
- 1 ei olnud töötuna arvel, sest eelistas iseseisvalt tööd otsida;
- 2 väitsid, et otsivad tööd, kuid neid ei võeta töötuna arvele.

Ülal on välja toodud peamised mittetöötamise põhjused, mida inimesed enda puhul oluliseks pidasid, suur osa intervjueritavatest nimetas mitut põhjust. Uuringu autorite hinnangul saavutati tehtud intervjuudega küllastuspunkt. Samuti õnnestus täita eesmärk kaasata intervjueritavate hulka eri grupe, kelle mittetöötamise põhjused on erinevad. Muu hulgas intervjuerisime tudengeid, et saada infot nende hoiakute kohta. Samuti intervjuerisime inimesi, kes on töötukassas registreeritud, kuid ei otsi tegelikult tööd, kuna leidsime, et saame siit huvipakkuvat infot töötamise takistuste kohta. Kuna intervjueritavate hulka sattus kolm töötavat inimest, küsisime neilt siiski küsimusi nende tööotsingute kohta.

Intervjueritavate hulgas oli nii mehi kui naisi, eri vanuses ja haridustasemega inimesi.

TABEL 1. Ülevaade intervjuueeritute valimist

		Intervjuueeritute arv
Sugu	Naine	19
	Mees	8
Vanus	20–30-aastane	11
	31–50-aastane	13
	Üle 51-aastane	3
Haridustase	Kõrgharidus	10
	Kõrgharidus omandamisel	5
	Lõpetamata kõrgharidus	2
	Keskeriharidus	10

Enamik intervjuueeritustest oli Ukrainas elamise ajal **töötanud**. Erandiks olid üliõpilased, kes olid ka kodumaal olles hõivatud õppimisega. 8 intervjuueeritust oli Ukrainas hõivatud kontoritöötajana, 6 oskustöölisena, 7 keskastme juhina, 1 ettevõtte juhina, 3 olid üliõpilased ning 2 pensionärid.

Intervjuud viidi läbi veebis, telefoni teel või näost näkku perioodil november 2022 – jaanuar 2023. Intervjuud viisime läbi vene, ukraina ja inglise keeles.

UURINGU TULEMUSED

Intervjuude peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada tööealiste inimeste mitteaktiivsuse põhjused, kuid lisaks küsiti ka, miks valisid inimesed sihtkohaks Eesti, millised on nende plaanid seoses siiajäamise või kojusõiduga, mida nad teavad Eesti Töötukassa ning Töötukassa teenuste kohta ning küsiti ka nende arvamust kaasmaalaste võimaliku mitteaktiivsuse või mitteametlikult töötamise kohta.

Eestisse jõudmine ja tulevikuplaanid

Põhjuseks, **miks valiti sihtkohaks Eesti**, nimetasid intervjuueeritud seda, et tegemist on Euroopa riigiga, kus saab hakkama vene keelega. Samuti nimetati seda, et Eesti on Ukraina suhtes sõbralik riik, ei asu Ukrainast väga kaugel ning siia oli lihtne jõuda. Kaks intervjuueeritust nimetasid häid õpingute jätkamise võimalusi Eestis. Osad intervjuueeritud ütlesid, et neil elavad Eestis sugulased või tuttavad. Oli neid, kelle lähedane/tuttav ei elanud alaliselt Eestis, kuid töötas siin. Intervjuueeritute seas oli ka neid, kes olid sattunud Eestisse juhuslikult – „*Jõudsime üle Poola piiri ja nägime bussi, mis Eestisse läks*“. Üks intervjuueeritu rääkis, et nende pere plaanis teha Eestis vaid vahepeatuse mõnda teise Euroopa riiki liikumisel, kuid sõbraliku vastuvõtu ja heade tingimuste tõttu otsustati siia jääda.

Intervjuueeritud inimeste **plaanid seoses Eestis viibimisega** olid erinevad. Oli neid, kes ütlesid, et pöörduvad esimesel võimalusel kodumaale tagasi; neid, kes ütlesid, et ootavad veidi, kuni riik sõja tagajärjedest taastub ning ka neid, kes olid otsustanud pikemalt/alaliselt Eestisse jääda, kuna nägid siin rohkem võimalusi haridustee või tööelu edukaks jätkamiseks. Siin olid erinevust intervjuueeritute vanuselises jaotuses: vanemad inimesed olid pigem valmis kiiresti tagasi pöörduma ning neid, kes

olid otsustanud pikemalt Eestisse jääda, oli rohkem nooremate inimeste hulgas. See on kooskõlas RITA sõjapõgenike küsitlusuuringu tulemustega².

Töötamine Ukrainas, keeleoskus, võrgustik Eestis

Oma **keelteoskust** kirjeldades vastasid kõik intervjueeritud, et oskavad ukraina ja vene keelt. Intervjueeritute hulgas oli nii ukraina kui vene emakeelega inimesi. Kaks intervjueeritud inimest vastasid, et oskavad küll vene keelt, kuid keelduvad põhimõtteliselt seda keelt kasutamast. Inglise keelt oskasid peamiselt nooremad intervjueeritud. Intervjuudest selgus, et inglise keele oskus on Ukraina tööturul vähem nõutud kui Eestis ning inglise keele vähene oskus oli mitme intervjueeritu arvates probleemiks Eestis töö leidmisel. Intervjueeritud rääkisid, et nad ei osanud oodata, et inglise keele oskus on Eestis sedavõrd oluline või et tööandjad eeldavad sedavõrd kõrgel tasemel inglise keele oskust. Näiteks rääkis üks intervjueeritav, et õpib hetkel inglise keelt ning soovib jõuda tasemele B2, et otsida siis tööd inglise keele õpetajana.

Eesti keele õppimise ning integratsiooniprogrammides osalemise kohta vastasid intervjueeritud erinevalt. Osad neist olid saabumisel kohe aktiivselt hakanud keelt õppima. Seda põhjendati ühelt poolt keeleoskuse vajadusega sobiva töö leidmiseks, teiselt poolt viisakusega võõrustava riigi vastu. Intervjueeritute seas oli ka neid ütlesid, et nad ei kavatse üldse eesti keelt õppida, oskavad öelda „tere“ ja „aitäh“ ning kavatsevad sellega piirduda, kuna neil ei ole plaanis Eestisse jääda ning seetõttu ei tunne nad vajadust uue keele äraõppimiseks – „*Selle ajaga, kui ma siin olen, ma niikuinii keelt ära õppida ei suuda*“. „*Milleks õppida paariks kuuks keelt, mida ma pärast enam kunagi ei kasuta?*“. Osad intervjueeritavad keskendusid pigem oma inglise keele taseme tõstmisele.

Eestis viibivate ukrainlaste **kogukonda ja võrgustumist** kirjeldasid intervjueeritud inimesed nõrgemana, kui uuringu koostajad eeldasid. See selgitab ka, miks lumepallimeetod intervjueeritavate otsimisel hästi ei käivitunud. Intervjueeritud vastasid enamasti, et ei tunne eriti palju Eestis elavaid ukrainlasi ning ei ole ka ise selliseid tutvusi otsinud, kuna näevad Eestis viibimist pigem ajutisena. Eelistati suhelda kohalike inimestega, kellest oli intervjueeritute arvates rohkem abi vajaliku info või toetusvõimaluste otsimisel ning kohaliku eluga kohanemisel. Need tulemused on kooskõlas Tervise Arengu Instituudi veebilehel avaldatud kogemuslooga³.

Kogemus Töötukassaga ja Eesti riigi abi

Küsimustele **Eesti Töötukassa** kohta vastasid intervjueeritud erinevalt. Intervjueeritute seas oli neid, kellel olid head teadmised töötukassa ja selle teenuste kohta. Need olid peamiselt inimesed, kes olid hetkel töötuna arvel või kes olid Töötukassas arvel olnud. Samas oli ka neid, kelle teadmised Töötukassa kohta olid suhteliselt **piiratud või ekslikud**. Näiteks ei teadnud inimesed,

² Anniste, K., Lehes, L. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 8: Tagasiränne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

[https://www.praxis.ee/?download=&kccpid=&kcccount=https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2023/02/RITA_tagasiranne.pdf]

³ Org, A. (2023). Kas Ukraina sõjapõgenikud on Eestis kogukond? Tervise Arengu Instituut, Sotsiaaltöö, 31.01.2023. [<https://tai.ee/et/sotsiaaltoe/kas-ukraina-sojapogenikud-eestis-kogukond>]

et töötuna arvelolek võimaldab mittetöötavale inimesele ka tervisekindlustuse. Intervjueeritute seas oli neid, kes arvasid, et Eestis ei võeta töötuna arvele inimest, kes ei ole vahetult enne seda töötanud, et õppivat inimest ei saa võtta töötuna arvele või et töötuna saab arvel olla ainult seni, kuni inimene töötutoetust saab. Samuti ei olnud intervjueeritud inimesed teadlikud võimalusest olla registreeritud tööotsijana ning saada abi töötöingutel.

Inimesed, kellel oli kogemus Töötukassaga, olid (paari erandiga) pigem positiivselt meelestatud. Kiideti nõustajate abivalmidust ning toetavat suhtumist, laia teenuste valikut, eriti rõhutati koolituste vajalikkust. Negatiivsete kogemustena mainiti seda, et ei saadud abi sobiva töökoha leidmisel: „*Pakuti mingeid koristaja kohti, ma ei ole neist huvitatud*“, „*No kust nad leiavad mulle selle sobiva töö, kui seda ei ole olemas?*“. Üks intervjueeritute rääkis, et töötukassa töötaja ei suhtunud piisavalt tõsiselt tema lapse psühholoogilistesse probleemidesse, mille tõttu inimesel puudus valmisolek tööle asumiseks.

Töötukassa võimalustest olid paremini informeeritud need intervjueeritud, kes Eestisse saabudes siin kedagi ei tundnud ning seetõttu pöördusid alguses erinevate põgenikega tegelevate organisatsioonide poole. Seal anti neile ka infot töötukassa, kohalike omavalitsuste ning muude abivõimaluste kohta. Need, kes siia jõudes said abi sugulastelt-tuttavalt, jäid sellest inforuumist pigem välja, kuna sugulased-tuttavad pakkusid esialgu küll majutust, toitu ja rahalist abi, kuid ei olnud ilmselt ka ise piisavalt informeeritud, et sõjapõgenikele vajalikku infot edasi anda.

Kirjeldades **riigi abi sõjapõgenikele** väljendas suur osa intervjueeritute siirast tänulikkust ning arvas, et abi ja toetus on olnud oodatust suurem. Valdavalt olid sõjapõgenikud saabumisel saanud abi majutuse, toidu ja rõivastega. Kitsaskohtadena mainiti seda, et perearsti leidmise protsess on olnud keeruline. Samuti nimetasid mitmed intervjueeritud vajadust psühholoogilise abi järgi, mis on olnud raskesti kättesaadav.

Vajaliku info saamise osas intervjueeritute arvamused lahknesid – osad ütlesid, et info on olnud väga hästi kättesaadav, teised, vastupidi, kurtsid info leidmise keerukuse üle ning selle üle, et nad said mitmest allikast erinevat infot – „*Inimesed, kes alguses abistasid, ei teadnud ise ka täpselt, mis kuidas käib. Ühe käest saad ühe info, teise käest teise info. Üks ütleb, et sul on tervisekindlustus olemas kui oled sõjapõgenik, teine ütleb, et ei ole. Üks ütleb, et pead end töötuna arvele võtma, teine ütleb, et ei saa võtta, sest oled sõjapõgenik. Meil polnud ju ka seda kogemust, me pole kunagi varem sellises olukorras olnud ja ei mõelnudki, et kunagi nii juhtub*“. Kuna info leidmist pidasid lihtsaks peamiselt nooremad inimesed, võib arvata, et kaasa aitas nende oskus internetist vajalikku infot otsida ning leida.

Mittetöötamise põhjused

Mittetöötamise põhjused võib jagada neljaks.

I Hõivatus muu tegevusega

Sellesse gruppi kuuluvad intervjueeritud **tudengid**, kes õppisid ülikoolis ning soovisid pühenduda õpingutele, et need võimalikult kiiresti lõpetada. Nende sissetulek pärines erinevatest toetustest, samuti nimetati vanemate abi. Öeldi ka, et ülikooli kõrvalt ei ole sobivat tööd nii lihtne leida: „*Kus üliõpilane kooli kõrvalt töötama peaks? Ikka teeninduses. Aga seal on ju eesti keele oskust vaja!*“.

Samuti põhjendasid mittetöötamist muu hõivatusena **emad**, kes kodus lapsi kasvasid. Jätsime intervjueeritute hulgast välja väga väikeste lastega emad, kelle puhul mittetöötamine on arusaadav. Kuid ka intervjueeritud kooli- ja lasteaiaaeglaste laste emad rääkisid, et on otsustanud lastega kodus olla, et toetada neid võõras riigis kohanemisel ja hakkamasaamisel. Nimetati ka laste psühholoogilisi probleeme, mille tõttu lapsed vajavad rohkem tuge: „*Jah, neile võimaldatakse kooli- ja lasteaiaaeglaste laste emad, kuid keegi ei küsi, kas lapse vaimne seisund võimaldab koolis või lasteaia käimist*“.

II „Lähem kohe tagasi“

Osad intervjueeritustest arvasid, et ei ole mõtet Eestis tööd otsida ja tööle asuda, kuna nad kavatsesid esimesel võimalusel Ukrainasse tagasi pöörduda. Nad rääkisid, et elavad alates Eestisse jõudmisest pidevas teadmises, et kohe varsti, paari nädala pärast, saab sõda läbi ning neil avaneb võimalus kodumaale tagasi pöörduda. Inimesed tunnistasid küll, et elavad selles teadmises juba pool aastat või rohkem, kuid olid siiski arvamusel, et kohe peatselt saab tõesti sõda läbi ning nad sõidavad kodumaale tagasi.

III Ei leia sobivat tööd

Intervjueeritute seas oli mitu inimest, kes nimetas mittetöötamise peamise põhjusena, et nad ei leia endale sobivat tööd. Peamiselt oli tegemist kahe probleemiga – vanemad inimesed ütlesid, et kuna nad eesti ega inglise keelt ei oska, on neil võimalik saada ainult füüsilist pingutust nõudvat lihttööd, milleks nad ei ole vanuse või tervise tõttu enam võimelised. Kõrghariduse ning varasema „kontoritöö“ kogemusega inimesed leidsid, et neil puudub valmisolek asuda lihtsamat ning madalalpalgalist tööd tegema, kuid erialast tööd ei leia nad puuduva eesti keele oskuse ning nõrga inglise keele oskuse tõttu. Need inimesed ei olnud küll loobunud mõttest tööle asuda, kuid ütlesid, et nad täiendavad end hetkel koolitustel ning vajaliku keeleoskuse saavutamisel hakkavad tööd otsima. Nad mainisid ka, et ei hakka otsima päris samal tasemel tööd, on valmis „sammu tagasi astuma“, kuid soovivad leida siiski oma erialaga seotud tööd, mitte lihttööd⁴.

Kaugtöö või mitteametlik töötamine

Sellesse kategooriasse kuulusid inimesed, kes ei ole küll Eestis töötajatena registreeritud, kuid kes tegelikult töötavad. Kaugtööd tegevad inimesed rääkisid, et vaatamata keerukale olukorrale jätkab nende tööandja Ukrainas tegevust ning neil on võimalik jätkata oma töökohal kaugtööd tehes. Nad ei pidanud otstarbekaks töösuhet lõpetada ning Eestis tööd otsida, kuna kavatsesid võimalusel tagasi pöörduda ning arvasid, et Eestis nad samaväärset/erialast tööd ei leiaks.

Mitteametlikult töötavate inimeste leidmine oli keerukas. Mitmed intervjueeritud mainisid, et kindlasti neid on, kuid ütlesid, et ise nad ühtegi sellist inimest ei tunne. Tõenäoliselt oli selle taga soovimatus oma tuttavaid „sisse rääkida“. Uuringu autoritel õnnestus siiski teha grüpiintervjuu kolme inimesega, kes mitteametlikult töötavad. Nende tööandjaks on tootmisettevõtte, milles nende sõnul töötab mitteametlikult üle kümne ukrainlase. Mitteametlikku töötamist põhjendades selgitasid intervjueeritud, et nende arvates on vähetõenäoline leida võõras riigis ametlikku tööd: „*Gastarbeiterid töötavad ju ikka mustalt!*“.

⁴ RITA Ukraina sõjapõgenike küsitlusuuringu tulemused näitasid, et 85% töötutest on valmis vastu võtma töö, mis ei vasta nende haridustasemele. Lees, K.; Espenberg, K. (2022). Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 4: Tööturg. Tartu. Tartu Ülikool. [https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2023-02/RITA_t%C3%B6%C3%B6turg.pdf]

Kolmest intervjueeritud inimesest olid kaks varem olnud töötuna Töötukassas arvel, kuid siis arveloleku lõpetanud, sest nende sõnul oli ebamugav tööajal Töötukassas vastuvõtul käia ning piinlik sealsele nõustajale valetada. Kolmas oli jätkuvalt töötuna arvel, kuna ei soovinud tervisekindlustusest loobuda. Oli tähelepanuväärne, et need intervjueeritavad ei leidnud mitteametlikult töötamises midagi taunitavat – pigem olid nad seisukohal, et maksude mitte maksmine on kasulik, kuna võimaldab rohkem teenida, seega igati mõistlik käitumine.

Avaldades arvamust kaasmaalaste võimaliku mitteametlikult töötamise põhjuste kohta arvasid intervjueeritavad, et ametlikku tööd on raskem leida kui mitteametlikku, eriti mis puudutab lihttööd. Samuti arvati, et põhjuseks võib olla ebapiisav informeeritus töötukassa võimaluste kohta.

KOKKUVÕTE

Uuringu läbiviimisel selgus, et neid Eestis ajutise kaitse saanud sõjapõgenikke, kes ei tööta ega ole Töötukassas arvel, oli vähem kui uuringu planeerimisel eeldati. Kuigi registriandmete põhjal oli selle grupi suurus märkimisväärne – 6600 inimest – kajastusid registriandmetes ka need, kes tegelikult olid Eestist lahkunud. Seetõttu pole imeks pandav, miks kvalitatiivuuringus osutus sihtgrupi liikmeteni jõudmine keeruliseks. Siiski õnnestus teha intervjuud 27 sihtgrupi esindajaga.

Sõjapõgenikena riiki saabunutele loodi head võimalused abi ning toetuse saamiseks töötusametis, kuid info nende võimaluste kohta ei jõudnud kõikide saabujateni. Intervjuudest võis näha, et inimesed, kelle informeeritus oli parem, oskasid saadud infot ka rakendada ning seda abi otsimiseks kasutada – KOVi abi kasutada, end töötuna arvele võtta ning tööturuteenuseid saada. Siin eristusid positiivselt inimesed, kes riiki saabudes jõudsid kõigepealt põgenike vastuvõtukeskustesse, kus neile muu abi kõrval ka infot jagati. Nende inimeste jaoks, kes saabusid tuttavate või sugulaste juurde, võis enda võõras riigis sisseseadmine küll sujuvam tunduda, kuid samas jäid nad ilma infost kasulike toetusvõimaluste kohta. Seega on oluline mitte ainult toetusvõimaluste loomine, vaid ka nende kohta info jagamine. Kuna mitmed intervjueeritud mainisid, et ootamatu võõraste riiki saabumise segaduses ning stressis oli infot raske vastu võtta, leiame, et selline info peaks olema võimalikult lihtsas keeles ning hõlpsasti kasutatav – näiteks paber kandjal, kust seda saaks ka hiljem vaadata.

Sõjapõgenike käitumist mõjutasid ka väärarusaamad riigi ning selle teenuste kohta – näiteks arvamus, et töötukassa on vaid kontrolliva funktsiooniga asutus, kust tegelikult abi ei saa. Nägime, et selline arvamus oli peamiselt inimestel, kes ei olnud töötuna arvel. Inimestel, kes olid töötukassaga kokku puutunud, oli arvamus töötukassast ning selle teenustest ja nõustamisest reeglina positiivne. Mainiti ka seda, et töötukassast ei oodatud abi, kuid seda siiski saadi. Inimestel, kes ei olnud töötukassaga kokkupuutes olnud, oli ka teisi väärarusaamu – töötuna arveloleku ja töötutoetuse saamise tingimuste kohta, töötusametis arveloleku kohta jms. See näitab, et oluline on teavitada inimesi mitte ainult töötuna arvelolekuga kaasnevatest kohustustest vaid ka võimalustest, ning sellise teavitamise puhul tuleb arvestada sellega, et teisest riigist ning teistsugustest tingimustest pärit inimesel võivad olla teistsugused arusaamad riigi, avalik-õiguslike asutuste ning riigi abivõimaluste kohta.

Samuti nägime, kuidas inimeste käitumist tööturul ning otsuste vastuvõtmist mõjutasid nende hoiakud ja veendumused näiteks selle kohta, et sobivat tööd on võimatu leida või et ajutiselt või

osakoormusega ei ole mõtet tööd otsida. See näitab, et lisaks muude teenuste osutamisele on väga oluline ka saabunute nõustamine ja toetamine.

Kõige rohkem jäi uuringust kõlma mõte, et riiki saabujatele õigeaegselt piisava ning arusaadava info andmine on väga oluline, kuna mõjutab otseselt nende ligipääsu vajalikele teenustele.

